

„KERKELIJKE STAPPEN”

A. *Matthaeus* in zijn *Foundationes et fata ecclesiarum praesertim quae Ultrajecti* (Leiden, 1704), blz. 73 schreef over de uitgestrektheid van de „montade”, d.i. het immuniteitsgebied van de St. Jan te Utrecht, dat deze bedroeg „*triginta passus ecclesiasticos in circuitu*”.

Van Heussen en Van Rijn, *Historie ofte beschrijving van 't Utrechtsche bisdom* (Leiden, 1719), blz. 80-81 gingen op het onderwerp dieper in: „Het was een vrije plaats, *dertig schreden* in 't ronde, niet alleen in Utrecht, maar doorgaans in alle kerken of kathedralen. Indien iemand, zoo zegt zekere ordonnantie van Lodewijk de Stamelaar, in de kerk of in de *dertig kerkelijke schreden* dewelke rondom de kerk zijn, of in de huizen aldaar staande, gebroken is en daar iets gerooft of genomen heeft, die heeft een heyligschenderij begaan”. Soms echter strekte deze „bannelocus” zich veel verder uit: tot een mijl of 1000 passen toe. „Maar wat hiervan zij, het is zeker genoeg dat alle vrije plaatsen, dat is kerken, kloosters enz. niet meer als 80 schreden in 't rond hadden”. De schrijvers verwijzen dan naar de Synode van Coya (1050), die bepaalde dat een misdadiger niet vervolgd mocht worden „*intra dextros Ecclesiae qui sunt 30 passus*”.

„*Dextri*” moet hier hetzelfde betekenen als „*passus*” (meervoud)¹). Van belang is nog een decreet (1059) van paus Nicolaas II, waarin de „vrijheid” der kathedralen werd bepaald op 60 schreden, die van andere kerken weder op 30.

Op het gymnasium leerden wij, dat een Romeinse (soldaten) pas gelijk was aan twee stappen, d.i. 1.50 m. Latijn *passus* was óók de afstand tussen de vingertoppen der zijwaarts gestrekte armen (Muller-Renkema, *Bekn. Lat. Wdb.*), een *vadem*, ook dit bepaald op 1.50 m. Dat zou dan op hetzelfde neerkomen als (zie boven) de mijl (mille) van 1000 passen, want met „mijl” is zonder twijfel bedoeld de oude (Romeinse) mijl van 1500 m.

Is dit juist, dat zou de „ecclesiastische” pas gelijk zijn aan de Romeinse. Maar hoe komt deze pas aan de benaming „kerkelijk”. Berust dit wellicht op enig ritueel voorschrift, bijv. in de liturgie?

Om op ons uitgangspunt terug te keren, de situatie rond de St. Janskerk, meen ik dat de afstand tussen deze kerk en de noordelijk ervan lopende, nog ten dele aanwezige immuniteitsgracht of -sloot langs de huizen aan de noordzijde van het Janskerkhof, gemiddeld vrijwel beantwoordt aan 30 passen (45 m). „Gemiddeld”, want de sloot loopt lang niet evenwijdig met de lengteas van de kerk. *E. J. Haslinghuis*

¹) Het *Glossarium* van Ducange geeft o.a.: „*dextri dicuntur passus mensurandi*” en dan bij uitbreiding: de ruimte rondom de kerk in zoverre als zij immuniteit en asyl vertegenwoordigt. Zie in *Mortet*, *Recueil de textes rel. à l'histoire de l'architecture I* (1911), blz. 117 het conciliedecreet (1042—'43) van St. Gilles dat de „vrijheid” ook om steden en kastelen bepaalt, en wat de kerken aangaat (tegen rovers) „*ut nemo infra terminum XXX dextrorum circa ecclesias positum quicquam rapere praesumat*”. Zie ook *Niermeyer*, *Lexicon*, s.v. *dextri*: „la zone autour d'une eglise qui jouit du droit d'asyle”.